

Valimislubaduste analüüs: lastega perede toetamine

Pirjo Turk, Andres Võrk

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS jälgib Riigikogu 12. koosseisu valimistega seonduvat valimisdebatti ja koostab erakondade valimisprogrammide sõltumatu analüüsi. Kasutatakse erakondade poolt avaldatud materjali ning esitatakse selle põhjal ekspertarvamus. Analüüside eesmärk on edendada avalikku arutelu ja kodanike osalust poliitika kujundamises. Poliitikaanalüüsis vaadeldi kõigi eelmistel Riigikogu valimistel saadikukohti saanud erakondade valimisplatvorme.

Perede toetamine on viimase kümnendi jooksul olnud keskne teema erakondade valimislubadustes ja seda eelkõige laste sündivuse suurendamise eesmärgil. Lastega perede toetamiseks on mitmeid võimalusi. Riigi poolt on olemas **universaalsed peretoetused** ehk rahalised toetused lastega vanematele (lapse-toetus, lapsehooldustasu, paljulapseliste perede toetus, üksikvanematoetus), **sissetulekust sõltuvad toetused**

(toimetulekutoetus, maksuvaba tulu lastega peredele), **varasemast palgast sõltuvad toetused** (vanemahüvitis, rasedus- ja sünnitushüvitis) ning tasuta või **subsideeritud teenused**. Kuna seekordsetes erakondade valimislubadustes on mitmeid universaalseid peretoetusi, mis on mõeldud toimetulekuraskustes perede toetamiseks, siis vaatleb järgnev analüüs eraldi universaalseid toetusi, **mis ei sõltu lapsevanema toimetulekust ja toetusi mille eesmärk on laste vaesusrisi ennetamine**. Peresid on võimalik toetada ka erinevate kaudsete teenustega (ehk **subsideeritud toetused**). Kuna kaudseid perede toetamise lubadusi on äärmiselt palju (alates emapensionist, lõpetades erinevate nõustamiste-teenustega peredele), keskendub antud analüüs peamiselt otsestele lastega perede toetamise lubadustele. Vaatleme, millistele lastega perede probleemidele asetavad erakonnad rõhku ja mil viisil üritatakse läbi toetuste probleem lahendada.

Põhjäreldused

- ☐ Põhieesmärkidena peetakse sündimuse jätkuvat suurenemist ja laste vaesusrisi ennetamist läbi lapsevanemate toetamise.
- ☐ Erakondade valimislubadustes on palju lubadusi, mis olid ka eelmistel valimistel päevakorras, kuid mis ei rakendunud või rakendusid ajutiselt.
- ☐ Kui 2007 valimislubadustes oli palju lubadusi, millega kaasata isasid laste kasvatamisse, siis 2011. aasta valimislubadustes minnakse tagasi traditsiooniliste soorollide juurde.
- ☐ Suuremat paindlikkust vanemahüvitise kasutamisel lubavad IRL, EER ja SDE.
- ☐ Töö- ja pereelu paindlikumat ühitamist läbi lastehoiuteenuste kättesaadavuse parandamise lubavad IRL, RE, SDE, KE, EER.
- ☐ Lubatakse toetusi vaesusriskis peredele (SDE, KE, ERL) ja tahetakse suurendada universaalseid toetusi (SDE, KE, EER), aga puuduvad täiendavad toetused läbi maksusoodustuste.
- ☐ SDE lubadused lastega perede toetamiseks ja EERi kodanikupalk ka lastele on kõige ambitsioonikamad ja tähendaksid riigi eelarvele kõige suuremaid täiendavaid kulusid.

Tagasivaade lastega perede toetamisele 2007. aasta valimislubadustes

2007. aastal olid erakonnad kõige enam keskendunud lubadustele, mis puudutasid subsideeritud teenuseid, nagu näiteks koolilastele tasuta huviharidus, põhikoolis õppija õppevahendite ja koolitoidu kulu katmine, igale lapsele lasteaiakoht jne. Samuti anti lubadusi riskirühmades lapsevanematele universaalseteks peretoetusteks. Üldised eesmärgid näisid olevat sünnitoetuste ja lapsetoetuse suurendamine, koolialiste laste toetamine, vähekindlustatud lapsevanemate toetamine, isade kaasamine lapsehoolduse ning maksusoodustuste pakkumine lastega peredele.

Universaalsete lapsetoetustena, mis olid mõeldud **kõigile lapsevanematele** lubati järgmist: üleriigiline sünnitoetus 10 000 kroonini (KE); nelja- kuni viiekordistada 600-kroonist lastetoetust, mida makstakse kuni lapse kolmanda eluaastani (KE, SDE); võtta kasutussele kahenädalane täiendav tasustatud isapuhkus lapse sünni puhul (IRL); ühekordne riiklik aabitsatoetus 5000 krooni (KE).

Universaalsete lapsetoetustena vähekindlustatud lapsevanemate toetamiseks, andsid enamused erakondi erinevaid lubadusi. Kõige optimistlikum oli IRL lubades tösta kolmanda ja iga järgmise lapse toetuse 2000 kroonile kuus ja maksta kuue- ja enamalapselise pere vanemale riigi poolt palka. RE lubas lasterikka pere toetust alates viiendast lapsest (senise seitsmenda lapse asemel). Nii IRL, KE, RE kui ka SDE andsid lubadusi **üksikvanemate toetamiseks** läbi riikliku elatistrahafondi asutamise (juhuks kui teine vanem hoiab elatistrahafondist maksimisest eemal) ning SDE lubadus nägi ette üksikvanema lapse toetust 300 krooni asemel 1000 krooni kuus.

Reformierakond andis kõige enam lubadusi **toetusteks, mis sõltusid lapsevanema varasemast palgast**. Nii lubas RE pikendada vanemahüvitise maksmise perioodi kuni lapse 1,5 aastaseks saamiseni; seadustada nn Eesti rahva taassünni preemia ehk maksta alates kolmandast või neljandast lapsest vanemale vastavalt 1,5-kordset või kahekordset suurusega vanemahüvitist; maksta vanemale haiguse korral haigekassa hüvitist ühe aasta jooksul pärast tööle asumist eelnevalt saadud vanemahüvitise määra alusel. Lisaks Reformierakonnale lubasid vanemahüvitise maksmise perioodi pikendada ka SDE ja ERL.

Märkimisväärsed olid ka isade pereelu soodustamise lubadused. Pooled erakonnad pidasid perepoliitika

töö- ja pereelu ühitamise hõlbustamise vaatenurgast ka **isade kaasamist** lapse kasvatamisel oluliseks. Nii lubas IRL võtta kasutussele kahenädalase täiendava tasustatud isapuhkuse lapse sünni puhul; Reformierakond lubas kaotada vanemahüvitise seadusest piirangu, mis lubab lapse esimese kuue elukuu jooksul kasutada vanemahüvitist vaid emadel; ja SDE lubadus pikendada vanemahüvitise maksmise perioodi aasta ja üheksa kuuni ning seejuures anda viimase kolme kuu individuaalne õigus vanemahüvitisele ainult isale. Sellised lubadused näitasid erakondade soovi järgida (järkjärgult) Põhjamaiseid töö- ja pereelu ühitamise meetmeid, millega suurendatakse meeste osalust laste kasvatamisel ning vähendatakse naiste kodustest kohustustest tulenevat koormust. Samuti on selliste meetmete eesmärk olnud toetada naiste tööhõivet ning vältida naiste liialt pikaajalist töölt eemalolekut.

Üks võimalus toetada lastega peresid on **maksusoodustused**, mida on erinevatel riigikogu valimistel perede toetamiseks erakondade poolt lubatud. Nii lubati 2007. aastal alates esimesest lapsest täiendavat maksuvaba tulu tulumaksuvaba miinimumi ulatuses (IRL); maksta riigi poolt sotsiaalmaksu vähemalt viit last kasvatavale mittetöötavale vanemale ravikindlustuse ja riikliku pensionikindlustuse tagamiseks (KE), maksta vanemale haiguse korral haigekassa hüvitist aasta jooksul pärast tööle asumist eelnevalt saadud vanemahüvitise määra alusel (RE) ja suurendada riigi poolt makstav sotsiaalmaks (väikelaste emade, ajateenijate jt puhul) Eesti keskmise palgani kuus (SDE).

Esimene lubadus (IRL) lastega peredele pakkuda täiendavat maksuvaba tulu tulumaksuvaba miinimumi ulatuses ei oleks leevendanud mittetöötavate või madalalpalgaliste vanematega perede olukorda. Teine lubadus (KE) maksta sotsiaalmaksu vähemalt viit last kasvatavale mittetöötavale vanemale oleks aga peamiselt vaesusriskis elavate perede toetamiseks. Viimased kaks lubadust (RE, SDE), oleks leevendanud peamiselt väikelaste vanemate olukorda – seoses väikelaste sagedaste haigestumistega, ei arvestataks haigushüvitist vanemahüvitise maksmise perioodi järgselt sotsiaalmaksu miinimummäära ulatuses (nagu seadus ette näeb).

Koalitsioonileppesse jõudsid paljud lubadused (vanemahüvitise maksmise perioodi pikendamislubadus, isade 14-päevane tasustatud lapsepuhkus, lapsetoetuse- ja lapsehooldustasu määra suurendamine pärast vanemahüvitiseperioodi, lasterikka pere toetuse maksmine alates pere viiendast lapsest, programm „igale lapsele lasteaiakoht“, riiklik ringiraha jne), kuid jõustusid neist vähesed või siis jõustusid ajutiselt (enne majanduskriisi). Sellest täpsemalt juba järgmises, hetkeseisu käsitlevas peatükis.

Hetkeseis

Vanemahüvitise seadus on kehtinud 2004. aasta 1. jaanuarist eesmärgiga hüvitada lapsevanemale väikelapsega kodus olemise aega, hõlbustada seeläbi töö- ja pereelu ühitamist ning selle tulemusena suurendada sündimust. PRAXISE poolt 2009. aastal läbi viidud analüüs näitab, et vanemahüvitis on suurendanud madalpalgalise seas motivatsiooni töötada ja mõjutanud ka kõrgepalgaliste ning kõrgharidusega naiste sünnitamisaktiivsust. Kui algselt vastu võetud seaduse kohaselt maksti lapsevanemale koos rasedus- ja sünnituspuhkusega aasta vanemahüvitist, pikendati 2007. aastal vanemahüvitise maksmise perioodi pooleteise aastani. Summaarne sündimuskordaja on nende aastatega suurenenud ning olnud viimastel aastatel 15 aasta kõrgeim ulatudes ligi 80%-ni taastetasemest ja jättes 2010. aastal napilt saavutamata positiivse iibe. Teisalt on tänu vanemahüvitise pikaajalisele perioodile vähenenud naiste osakaal, kes lapse esimesel eluaastal töötavad (eriti kõrgemapalgaliste naiste seas) ning lühiajaliselt edasi lükanud kõrgepalgaliste naiste naasmist tööturule. Kuna vanemahüvitis on seotud eelneva sissetulekuga, on viimastel aastatel peredele suunatud rahalistest toetustest aina väiksem osakaal läinud vaesemates peredes elavatele lastele ja üha suurem osa toetusest on läinud paremal järjel elavate lasteni.

Paljude Euroopa riikide jaoks räägivad niivõrd pikaajalise tasustatud lapsehoolduspuhkuse vastu aga just naiste tööhõive vähenemine ja seeläbi ka tulu- ja sotsiaalmaksu laekumise vähenemine (ja seeläbi suurenenud koormus maksumaksjale).

Kuigi vanemahüvitise seadus on oma eesmärgi positiivselt täitnud, on praegusele süsteemile ette heidetud ka vähest paindlikkust. Praegune vanemahüvitise süsteem ei soosi naiste osalist töötamist ega ka lapsehoolduspuhkuse samaaegset jagamist lapse isaga. Kui lapsevanem leiab ka aega lapse kõrvalt vanemapuhkuse ajal tööd teha, siis teenides töötasu üle miinimummäära, tasutakse talle vanemahüvitist teatud astme võrra vähem. Ühest küljest on mõistetav, et kuna riik hüvitab lapsevanema tööl käimist, siis lapsevanema tööle naastes vanemahüvitise saamise perioodil ei pühenda see eesmärk abinõu; teisalt aga tekitab selline lähenemine olukorra, nagu saaks lisatöö tegemise eest trahvi – sest mõne palgasumma juures võib kogusissetulek (vanemahüvitis + palk) osutada väiksem kui oleks ainult vanemahüvitis. Seega on meie vanemahüvitisesüsteemi puhul lapsevanema tahe end tööga kursis hoida taunitav. Sotsiaalkindlustusameti statistikast ilmneb ka, et näiteks 2010. aasta oktoobrikuu seisuga sai 6,6% lapsevanematel, kellel on õigus saada vanemahüvitist, täiendavat sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu – teisisõnu 6,6% tegi täiendavat tööd vanemahüvitise saamise perioodil. Seega lapsevanemate huvi väikelapse kõrvalt vähemal või suuremal määral tööd teha, on olemas.

Praeguse töölepinguseaduse kohaselt ei ole lapsehoolduspuhkusele mineval töötajal kohustust ette teatada lapsehoolduspuhkusele jäämisest või selle katkestamisest rohkem kui 14 kalendripäeva, mistõttu on tööandjal keeruline planeerida edaspidist tööd ja potentsiaalse asendaja palkamist. Seega võib öelda, et praegune vanemahüvitise süsteem on jäik väikelastevanematele ja tööandja seisukohast mõnes mõttes koormav.

Lisaks vanemahüvitise perioodi pikendamisele, muudeti 2007. aasta sügisel vanemahüvitise seadus võrdsemaks lapsevanematele - andes lapsevanematele peale lapse 70-päevaseks saamist õiguse valida, kumb on lapsehoolduspuhkusel. Eelnevalt kehtinud seaduse kohaselt võisid lapsevanemad sellise valiku teha pärast lapse kuue-kuuseks saamist - esimesed pool aastat pidi lapsehoolduspuhkusel olema lapse ema. Alates vanemahüvitise seaduse rakendumisest on keskmiselt 1% aastas suurenenud isade arv, kes on lapsehoolduspuhkusel ning vanemahüvitist saanud isade arv on viimasel aastal püsinud 5-6% piirimail. Seega ei saa öelda, et seadusega antud võrdne võimalus kasutada ükskõik kummal lapsevanemal õigust olla lapsehoolduspuhkusel oleks ka lapsevanemad vastavalt tegutsema pannud. Peamiselt viibivad vanemahüvitise perioodil kodus väikelaste emad.

Isade kaasamist väikelaste eest hoolitsemisel soodustati ka läbi tasustatud 10-tööpäevase isapuhkuse naise rasedus- ja sünnituspuhkuse ajal. Tasustatud isapuhkus kehtis vaid 2008. aastal ning see muudeti alates 2009. aastast tasustamata isapuhkuseks. Seoses sellega langes isapuhkust kasutavate isade arv drastiliselt – kui 2008 aastal oli isapuhkusel 6953 isa, siis 2009 aastal kasutas sellist puhkuse vormi 485 isa. Selline vastsete isade käitumine annab kinnitust, et meestel on piisava kompensatsiooni korral lihtsam töölt kõrvale jääda.

Seoses 2008. aastal alanud majanduskriisiga jäid mitmed teisedki koalitsioonilepinguga paika pandud eesmärgid teostamata. Nagu tõdetakse valitsuse aruandes „Ülevaade Vabariigi Valitsuse 2007.-2011 aasta tegevusprogrammi täitmisest“, on kõige vähem planeeritud eesmärkidest suudetud saavutada perepoliitika (53%), palgapoliitika (75%), õiguspoliitika (78%) ning sotsiaal- ja tervisepoliitika (79%) valdkondades. Peamiseks põhjuseks on just finantsvahendite piiratus võrreldes 2007. aasta plaanidega, mil valitsuse tegevusprogramm koostati. Näitena võib tuua nn Eesti taassünni preemia (ehk alates kolmandast lapsest täiendav toetus lapsevanemale 0,5-kordse vanemahüvitise ning alates neljandast lapsest ühekordse vanemahüvitise määras) kasutusele võttu; seadust, mille kohaselt alates vanemahüvitise maksmise lõppemisest makstakse lapsetoetust kolmanda ja järgneva lapse kohta 2000 krooni kuus; hakata lasterikka pere toetust maksuma

alates viiendast lapsest (seitsmenda lapse asemel); või kehtestada riiklik (iga-aastane 2000-kroonine pearaha igale koolilapsele) ringiraha.

Ühe vanemaga pered kogevad sageli enam toimetulekuraskusi kui mõlema lapsevanemaga pered. 2008 aasta Statistikaameti andmetel oli ühe täiskasvanu ja vähemalt ühe sõltuva lapsega leibkondade suhtelise vaesuse määr 37,2%. Seega on üksikvanematega laste vaesusrisk suurim võrreldes teiste sotsiaalsete riskirühmadega. Praegu kehtib seadus, mille kohaselt saab last kasvatav vanem taotleda kohtu kaudu lapsele igakuist elatusraha kui perest lahuselav vanem ei täida lapse ülalpidamiskohustust. Elatusraha suuruse määr lähtub vanemate varalisest seisundist ja lapse vajadustest. Alates 2008. aastast saab üksik vanem taotleda riigilt ka elatisabi, mida makstakse vanemale lapse kohta 50 krooni päevas kuni 90 päeva. Samuti on lastel, kelle isa andmed sünniaktis puuduvad, õigus igakuisele 300-kroonilisele üksikvanema lapse toetusele.

Mida lubavad erakonnad

2011. aasta valimisprogrammides?

Universaalsed peretoetused

Lapsetoetused on universaalne peretoetuste liik, mida praegu makstakse lapse sündimisest kuni 16-aastaseks saamiseni. Praegune lapsetoetuse igakuine summa on seotud pere laste arvu ning laste vaesusriskiga (üksikvanemate ning lasterikkade perede lapsetoetus on suurem). Kuna Statistikaameti andmetel oli 2010. aasta alguse seisuga Eestis ca 230 tuhat kuni kuueteist aastast last, tooks lapsetoetuse määra suurendamine kaasa kõrge täiendava kulu riigieelarvesse. SDEl on kõige kulukam programm seoses lapsetoetuste suurendamisega, lubades igale lapsele kuni 19. aastaseks saamiseni igakuist 60 euro (ca 940 krooni) suurust lapsetoetust, üksikvanema lapsele kahekordset lapse toetust ning töötutele lapsevanematele lapsetoetusele täiendavat 30 euro suurust toetust. Kuni 19-aastaseid lapsi on Eestis ligikaudu 284 tuhat. Seega tähendaks igakuiselt 60 euro suurune lapsetoetus kuni 19-eluastani ja üksikvanema kahekordne lapse toetus ligikaudu 218 miljoni euro suurust kulu riigi eelarvele. Võrdluseks eelmisel aastal maksti riigieelarvest lapsetoetusi ligikaudu 76 miljoni euro ulatuses. Ka SDE arvutuste kohaselt tähendaks nende lubaduste maksumus 120-140 miljoni euro suurust täiendavat kulu riigile. Siiani on lapsetoetuse maksimine olnud seotud perede laste arvu ja üksikvanemaks olemisega. SDE lubadustest näib, et pigem nähakse töötute- ja üksik lapsevanemate

laste puhul vaesusriski, lasterikkaid peresid käsitletakse eraldi ja soovitakse pigem lasterikkade perede vanemate toetusi tõsta.

EER leiab, et lapsetoetuse asemel võiks maksta lastele kodanikupalka, mis oleks samuti 80 eurot kuus. See tähendaks ligikaudu 150 miljoni euro suurust täiendavat kulu riigile. Kodanikupalk ei asendaks ega mõjutaks vanemahüvitist.

Keskerakond leiab, et **lapsehooldustasu** tuleks suurendada ning see võiks kuni 3-eluastani olla 200 eurot kuus. Praegu on see 38.35 eurot kuus. Keskerakonna enda prognoosi kohaselt läheks see täiendavalt maksmata 44,7 miljonit eurot aastas. Eelmisel aastal maksti lapsehooldustasudeks ligikaudu 14,8 miljonit eurot.

Samuti on Keskerakond lubanud kompenseeritud 10-tööpäevase isapuhkuse taaskasutusele võtmise. Samas tuleb siinkohal nentida, et „Töölepingu seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus“ kohaselt on 2013. aastast nii ehk naa kavas taastada 10-tööpäevane tasustatud isapuhkus.

Keskerakond arvaks peretoetused toimetulekutoetuse määramisel sissetulekute hulgast välja kui säiliks senine 19,2 € (300 kr) lapsetoetus. Kui peretoetusi suurendataks mõistliku määraneni, tuleks nende sõnul seda küsimust sisuliselt arutada.

Nii KE kui SDE on seda meelt, et taastada tuleks **riiklik ranitsatoetus** (koolitoetus). Samas ei ole kumbki erakond täpsustanud kui paljudele kooliteed alustavatele lastele ranitsatoetust makstakse (kas vaid esimesse klassi minejatele või kõigile põhikooli minejatele) ja kui palju. Keskerakond prognoosib, et ranitsatoetusega kaasnev kulu riigieelarvele on 431,4 tuhat eurot aastas. SDE prognoos on aga veidi enam kui 10 korda kõrgem – ehk 5 miljonit eurot aastas. SDE prognoositav kulu viitab 2008. aasta lõpuni kehtinud koolitoetuse taaskasutusele võtmisest, mille suurus lapse kohta oli 450 krooni ja mida maksti kõigile õppuritele. Kuna ei ole kindlalt teada kui suur on ranitsatoetus ja kui paljusid koolilapsi see puudutab, ei ole võimalik ka selle toetuse mõju hinnata.

Võimalusena **kooliealisi lapsi toetada** näeb Reformierakond ka seekordsetes valimislubadustes ringiraha kehtestamist ehk 12,78 eurot (200 krooni) kuus maksta kõigile 6-19 aastastele koolilastele erinevates huvitegevustes osalemiseks. Pärast eelmise riigikogu valimisi, jõudis ringiraha kehtestamise lubadus ka koalitsioonilepingusse, kuid ei jõudnud teostumiseni. Ka seekord näeb RE selle lubaduse täitumist vaid majanduslike võimaluste tekkimisel. Riigieelarvele tähendaks see keskmiselt 23 miljoni euro suurust kulu.

Toetused ja teenused toimetulekuraskustes peredele

Vaesusriskis elavate peredena näevad erakonnad kõige enam üksikvanemaid, lasterikkaid peresid ja töötute lapsevanematega peresid. Enamus erakondi on oma valimisplatvormides andnud lubadusi **üksikvanemate toetamiseks**. Nii IRL kui ka SDE leiavad, et riigipoolse elatisabi maksmise perioodi tuleks pikendada, samuti leiab SDE, et üksikvanema lapse toetust tuleks kahekordistada (kusjuures toimetulekutoetuse määramisel arvatakse sissetulekute hulgast välja peretoetused). EER näeb elatisabi maksmise võimalusena kodanikupalka ja RE soovib luua tugisüsteemi. Tugisüsteemi sihtgrupina näeb Reformierakond nii üksikvanemaid kui ka lasterikkaid peresid ning täpsemalt tähendaks see erinevaid teenuseid ja toetusi. Selliste teenustena pakub RE teenuseid isaduse ja vanemluse toetamiseks (ennetamaks üksikvanemlust), laste päevahoitu toetamist (hoolduskoormuse vähendamiseks), paindlikke töövõimalusi, võlanõustamist, tööturul eemalolevate vanemate täiendavat ümberõpet, jne.

Kommentaarina eelnevalt toodud lubaduste maksumuse kohta ei osanud Reformierakond prognoose öelda, kuna osad neist teenustest on võimalik teha praeguse ressursi arvelt ja mõningad vaid juhul, kui eelarve võimaldab.

RE toodud tugisüsteemi saab käsitleda subsideeritud teenustena. Teisalt jääb mõistetamatuks, kas tugisüsteemi sihtgrupina nähakse vaid üksikvanemaid ja lasterikkaid peresid, või on vanemahariduse koolitused, paindlikud töövõimalused ning isaduse ja vanemluse toetamine siiski mõeldud kõigile ning seeläbi üksikvanemluse ennetamiseks.

IRL näeb **lasterikaste perede toetamislubadusena seitsme ja enama lapseliste perede** emadele riigipoolse palga maksmist, kuid pole täpsustanud, millises määras lasterikaste perede emade palk olla võiks ning kas see on seotud ka lastearvuga (näiteks kas 7-lapselise ja 10-lapselise pere ema saaksid sama palka). SDE näeb lasterikaste perede vanemate toetuse tõstmist vähemalt alampalgani ning prognoosib riigieelarve täiendavaks kuluks selle lubaduse täitmisel 0,25 miljonit eurot. See läheb kokku ka Rahandusministeeriumi poolt tehtud arvutusega, mille kohaselt on 2011. aastal makstava lasterikaste perede toetus ligikaudu 405 tuhat eurot. Kui 2400 peret hakkaks saama aga 278 euro (alampalga) suurust palka, tähendaks see täiendava 262 tuhande euro suurust kulu riigieelarvele.

ERL peab oluliseks perede lühi- ja pikaajaliste toetuste tasakaalustamist, pöörates tähelepanu töötutele lapsevanematele lastega noortele peredele, lasterikastele peredele ja üksikvanematele. Samas ei selgitata täpsemalt mida tegusõna „tasakaalustama“ siinkohal tähendab, mistõttu on raske hinnata ka antud lubaduse maksumust.

Kui 2007 aasta valimislubadustes sooviti mõningate erakondade poolt muuta mõistet „lapperikas pere“ ja teha lasterikka pere kriteeriumiks seitsme lapse asemel viis, siis seekord on jätnud erakonnad selle mõiste puutumata ning lasterikast pere käsitletakse endiselt seitsme ja enama lapselise perena. Siinkohal võib mainida, et Eesti Lasterikaste Perede Liit defineerib lapperikka perena nelja ja enama lapselist pere.

Sissetulekute sõltuvad toetused

Seekordsetes valimislubadustes **puuduvad sissetulekute sõltuvad toetused** ehk näiteks maksusoodustused peredele. See on ilmselt selgitatav asjaoluga, et maksusoodustustest saaksid kasu peamiselt töötavad lapsevanemad ning töötutele ja teistele vaesusriskis elavatele peredele maksusoodustused leevendust ei tooks. Samuti ei ole otstarbekas majanduskriisi ja vähenenud maksutulu kontekstis pakkuda erinevaid maksusoodustusi.

Varasemast palgast sõltuvad toetused

Nagu eelnevas peatükis kirjeldatud, on **vanemahüvitise seaduse kehtestamine** oma eesmärgi sündide suurenemise näol täitnud, süsteemi negatiivseks küljeks on peetud aga selle jäikust ja väikelapsevanemate tööturul osalemise mitte soosimist. Seetõttu on IRL, EER ja SDE lubanud muuta vanemahüvitise süsteemi paindlikumaks – võimaldades vanemahüvitist kasutada pikema perioodi vältel nii, et vanemahüvitise kogusumma ei kahane ja vanemahüvitise perioodi kestus päevades ei muutu. Kuigi seeläbi tulu- ja sotsiaalmaksu laekumine ilmselt ei suureneks (kuna vanemahüvitise saamise perioodi kestvus päevades jääks samaks), annaks vanemahüvitisüsteemi paindlikumaks muutmine vajadusel võimaluse väikelapse kõrvalt töödandjaga kontakti hoida ning vältida liialt pikki karjäärkatkestusi.

Suurima muudatusena näeb SDE vanemahüvitise lae vähendamist senise kolmekordse keskmise palga asemel kahekordse keskmise palgani. SDE prognooside kohaselt hoiaks seeläbi kokku ligikaudu 5,8 miljonit eurot aastas. Kuna aga lühiajaliselt ei saa määratud vanemahüvitist alandada, võiks autorite arvutuste põhjal pikemas perspektiivis mõju olla isegi kaks korda suurem. SDE eesmärk on vanemahüvitise lae vähendamisest ülejäänud rahaga suurendada teisi peretoetusi.

Traditsioonilised soorollid tagasi?

Kui 2007 perepoliitika valimislubadustes oli mitme erakonna (RE, IRL, SDE) poolt lubadusi, millega **kaasata isasid laste kasvatamise kohustustesse**, on 2011. aasta valimislubadustes mingil määral pööratud tagasi traditsiooniliste pere-/soorollide juurde. Nii praeguse valitsuse aruandes „Ülevaade Vabariigi Valitsuse

2007.-2011 aasta tegevusprogrammi täitmisest“ kui ka Sotsiaalministeeriumi poolt Vabariigi Valitsusele esitatud „Perede elukvaliteedi arengukava aastateks 2010-2015“ koostamisetpanekus on viidatud, et Eesti perepoliitika laiem eesmärk võiks olla ka töö- ja pereelu ühitamise soodustamine ning isade osaluse suurendamine pereelus. Viimases ettepanekudokumendis pole isade osaluse suurendamist pereelus nähtud vaid naiste töö- ja pereelu ühitamist hõlbustava abivahendina, vaid meeste eraelu ja tööelu parema tasakaalu saavutamises nähakse ka nende tervisenäitajate paranemist ning ühtlasi eluea pikenemist. Kuigi Reformierakond nägi isade ja vanemluse toetamise viisi ennetada üksikvanemlust ja sellega kaasnevat probleemi ning Keskerakond oli „taaskasutusele võtnud“ tasustatud 10-päevase isapuhkuse, ei kajastu erakondade valimislubadustes nägemust isade elustiili kujundamises läbi meeste osaluse suurendamise pereelus. Seega kuigi erakondade eesmärk läbi peretoetuste on saavutada positiivne iive, nähakse selle eesmärgi saavutamiseks vaid toetusi, mis soodustaks laste sündi.

Kokkuvõte

2011. aasta Riigikogu valimistel kandideerivad erakonnad on oma lubaduste andmisel ettevaatlikumad ja tagasihoidlikumad kui eelnevatel valimistel. Palju on lubadusi, mis olid ka eelmistel valimistel päevakorras, kuid mis ei rakendunud või rakendusid ajutiselt.

RE soovib teha lastega perede toetamise vajadustepõhiseks, kuid samas jätta puutumata vanemahüvitisesüsteemi ja maksiskorra. SDE soov on vähendada ebavõrdsust, mis on tekkinud seoses varasemast sissetulekust seotud toetuste laialdase maksmise määraga. Selle eesmärgi täitmiseks soovib SDE suurendada universaalseid toetusi, vähendada varasemast palgast sõltuvaid toetusi ning teha vanemahüvitisesüsteem paindlikumaks. Viimast soovib ka IRL ja EER. ERL näeb olulisena toimetulekuraskustes perede lühi- ja pikaajaliste toetuste tasakaalustamist. Lubatakse üldsõnaliselt töö- ja pereelu paindlikumat ühitamist läbi lastehoiuteenuste kättesaadavuse parandamise (IRL, RE, SDE, KE,

EER). Põhieesmärkidena peetakse sündimuse jätkuvat suurenemist ja laste vaesusriski ennetamist läbi lapsevanemate toetamise, mis on viimaste aastate majanduskriisi valguses mõistetav. Tasakaalustada lastele ja lastega peredele suunatud toetuskeeme ning korrastada üksikvanematele suunatud toetus- ja tugisüsteeme on olnud mitme erakonna (ERL, RE, SDE, IRL) üks lubaduste eesmärk ning see haakub ka Lapse Huvikaitse Koja poolt esitatud ettepanekuga erakondadele lastega perede poliitika kujundamiseks.

Lastega perede toetamise osas on kõige ambitsioonikamaid ja ka kulukamaid lubadusi andnud SDE, kes näevad ka perepoliitikat prioriteetse suunana oma valimisplatvormis. SDE saadetud arvutuste kohaselt tähendaks nende lubaduste teostumine ligikaudu 141 miljoni euro suurust täiendavat kulu riigi eelarvele (vt ka allolev tabel). Samas EERi soov asendada lastetoetus kodanikupalgaga ehk maksta kõigile lastele kodanikupalka 80 eurot kuus, tähendaks täiendavalt 150 miljoni euro suurust kulu riigile. EERi nägemuses oleks kodanikupalk rahastatav praegustest toimetuleku- ja lastetoe-tusteks ette nähtud rahadest ning puuduolev summa laekuks loodusressurs-side kasutamisest saada-vate tasude suurendamisest. Keskkonnamaksude ja -tasude tõus tooks aga kaasa ka suuremad kulud (lastega) peredele.

Teiste erakondade valimislubadused on aga vähemkonkreetsed, mistõttu on kulu raske hinnata või klausliga „kui eelarve võimaldab“. Samuti on seekordsetes valimislubadustes rohkem vähekulukamaid lubadusi nagu näiteks vanemahüvitise seaduse muutmine paindlikumaks, ja toetused toimetulekuraskustes peredele.

Kasutatud lühendid

EER – Erakond Eestimaa Rohelised

ERL – Eestimaa Rahvaliid

IRL – Isamaa ja Res Publica Liit

KE – Keskerakond

RE – Reformierakond

SDE – Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Tabel 1. Valimislubaduste täiendav kulu riigi eelarvele

Valimislubaduste täiendav kulu	Miljonit € aastas					
	SDE	KE	RE	IRL	ERL	EER
lapsehooldustasu määr kuni kolmanda eluaastani 200 eurot		45				
ranitsatoetuse taastamine						
lapsetoetus igale lapsele 60 eurot kuus	130					
üksikvanema lapse toetuse kahekordistamine	6,3					
seitsme- ja enamalapselise pere vanema toetuse tõstmine	0,25			?		
täiendav 30 eurone lastetoetus neile, kelle vanemad on töötud	5					
vanemahüvitise lae langetamine kahekordse keskmise palgani	-5,8					
tasustatud isapuhkuse taastamine		*9,5				
ringiraha kehtestamine			*23			
tugisüsteemi loomine üksikvanematele ja lasterikastele peredele			?			
kodanikupalk lastele						**150
toimetulekuraskustes perede lühi- ja pikaajaliste toetuste tasakaalustamine					?	
KOKKU	141	55	23			150

Allikas: SDE ja KE saadetud arvutused Poliitikauuringute Keskus PRAXISEle seoses lastega perede toetuste valimislubadustega;

**-märgitud kuluprognosid pärinevad Rahandusministeeriumi valimislubaduste analüüsist*

*** - autorite arvutused*

Täiendavat lugemist

- Karu, M., Kasearu, K., Biin, H. (2007) Isad ja lapsehoolduspuhkus. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. Uuringuraport
- Vörk, A., Leetmaa, R. (2003) Peretoetuste mõju pereplaneerimisele ja riigieelarvele. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Praxise Toimetised Nr 5/2003
- Vörk, A., Karu, M. (2006) Eesti vanemahüvitise mõju sündumus- ja tööturukäitumisele: hindamise võimalused ja esimeste kogemuste analüüs. Praxise toimetised 25/2006
- Vörk, A., Karu, M. (2009) Peredele suunatud rahalised toetused: mõju ebavõrdsusele, sündimusele ja tööturukäitumisele. Poliitikauuringute keskus PRAXIS. Poliitikaanalüüs Nr 2009/1
- Vörk, A., Karu, M., Tiit, E-M. (2009) Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004–2007. Poliitikauuringute keskus PRAXIS. Toimetised Nr 2009/1
- Vörk, A., Nurmela, K., Karu, M., Osila, L. (2010) Sotsiaalkaitse süsteemi roll turvalise paindlikkuse kujundamisel Eestis. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Praxise Toimetised Nr 2/2010
- Ülevaade Vabariigi Valitsuse 2007.-2011 aasta tegevusprogrammi täitmisest (2010). http://www.valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/tegevusprogramm/valitsuse-tegevusprogramm/VALITSUSE%20T%C3%96%20ARUANNE%202007-2010_final.pdf

Poliitikaanalüüs on Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaannete sari, mille eesmärgiks on analüüsida Eesti sotsiaal-, majandus- ja avaliku sektori poliitikaid, juhtida tähelepanu alternatiivsetele valikutele ning innustada avalikku arutelu. Väljaannetes avaldatud seisukohad kajastavad autorite isiklikke vaateid. Väljaannete autoriõigus kuulub Poliitikauuringute Keskusele Praxis. Poliitikaanalüüsis sisalduva teabe kasutamisel palume korrektselt allikale viidata.

Praxis jälgib Riigikogu 2011. aasta valimisi ja uue koalitsiooni tööd valitsuse tegevusplaani elluviimisel. Käesoleva analüüsi valmimist on toetanud OPEN SOCIETY FOUNDATIONS.